

УДК 343.98

ФАКТОР ПРОТИДІЇ ПРИ ВІДІБРАННІ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ЗРАЗКІВ ПОЧЕРКУ

Семеніхін М. В., Качурін С. Г.

THE FACTOR OF ANTI-MEDIA AT SELECTION OF EXPERIMENTAL SURFACE TYPES

Semenikhin M.V., Kachurin S.G.

У науково-практичному аспекті досліджено комплекс існуючих теоретичних й практичних проблем з тактики проведення судово-почеркознавчої експертизи та отримання зразків почерку та підписів в умовах протидії осіб, що перевіряються.

Ключові слова: *судово-почеркознавча експертиза, зразки почерку й підписів, відібрання зразків, протидія проведенню почеркознавчої експертизи.*

Постановка проблеми. Процес провадження експертизи з метою вирішення ідентифікаційних і діагностичних задач, у переважній більшості, вимагає залучення додаткових матеріалів для дослідження об'єктів, які надійшли експерту. Ці матеріали одержали у криміналістиці й експертній практиці назву «зразків для експертного дослідження». Процесуальна процедура їх одержання передбачається ст. 245 КПК України.

Успішне вирішення ідентифікаційних питань, що виносяться на вирішення експерта-почеркознавця, зумовлене кількістю й якістю зразків почерку і підписів, професійним майстерством слідчого, що їх отримує та відбирає при проведенні відповідної слідчої дії (гл. 15, 16 КПК; ст. 234, 237, 245 КПК), - так і наявності (відсутності) протидії відібранню зразків з боку осіб, що перевіряються. Остання обставина істотно впливає на зіставлення зразків порівняння з досліджуваним почерковим матеріалом.

У сучасній криміналістичній літературі широко висвітлюються питання протидії досудовому розслідуванню злочинів, які набули особливої актуальності й гостроти у зв'язку з організованою злочинною діяльністю, корупцією, яка одержує все більшого розповсюдження.

Сьогодні злочинці нерідко використовують хитромудрі прийоми, які перешкоджають виявленню скоєних злочинів та їх об'єктивному розслідуванню. Так, В.Л. Васильєв відзначає, що «...немає іншого виду людської діяльності, успішному закінченню якої так активно протидіювали б зацікавлені люди і групи осіб» [1, с. 45]. У громадському житті нашої держави широкого розголосу одержали факти перешкоджання розслідуванню вже виявлених злочинів особами, які посідають відповідальні посади і надають заступництво винним, а також випадки різноманітного тиску на слідчих при розслідуванні ними кримінальних справ [2; 3].

Тому, актуальність статті зумовлена, необхідністю розглянути обставини, що перешкоджають досягненню поставлених при призначенні і проведенні судово-почеркознавчих експертиз задач і знижують ефективність одержаних експертом даних, необхідності розробці криміналістичних рекомендацій з подолання й попередження протидії осіб, що перевіряються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У спеціальній літературі вивченню проблем протидії розслідуванню і прийомам її подолання при розгляді тактики проведення таких слідчих дій, як огляд місця події, обшук, допит, приділяли увагу Р.С. Белкін, І.Є. Биховський, О.М. Васильєв, В.Г. Доспулов, А.В. Дулов, В.П. Колмаков, М.І. Порубов, О.Р. Ратінов, Н.О. Селіванов, О.Б. Соловійов, В.Ю. Шепітько та інші вчені. Деякі аспекти розслідування в умовах протидії досліджували О.Я. Баєв, І.Ф. Герасимов, Л.Я. Драпкін, В.О. Образцов, М.П. Яблоков у зв'язку з пошуком шляхів вирішення проблемних слідчих ситуацій. Розгляду поняття, змісту й складу суб'єктів протидії розслідуванню, засобів і методів її подолання присвячені роботи О.В. Александренко [4], Є.У. Бабаєвої [5], В.Д. Берназа [6], А.Ф. Волобуєва [7], В.Н. Карагодіна [8], Т.В. Омельченко, Р.Л. Степанюка [9] та ін.

Аналізуючи наведені роботи, можна зробити висновок про те, що у поняття «протидія розслідуванню» авторами вкладається різний зміст. При цьому відмінності стосуються: а) форми протидії (дії або бездіяльності) або тільки активні дії; б) суб'єктивного ставлення особи до створення перешкод розслідуванню (навмисні дії чи бездіяльність або ненавмисні акти поведінки); в) суб'єктів протидії (злочинці; суб'єкти кримінального процесу; зацікавлені особи; інші особи); г) часу здійснення протидії (до початку розслідування або після виявлення і

порушення кримінальної справи); д) ознак протидії (протиправні дії; будь-які дії, зокрема ті, які не суперечать закону).

Неоднозначність трактування вчених протидії розслідуванню не дозволяє зрозуміти її зміст, обґрунтованість деяких положень та висновків залишаються дискусійними, як с точки зору теоретичного обґрунтування та їх практичного застосування, особливо при отриманні зразків почерку.

В той же час, ми маємо констатувати, що досі, ще низка спеціальних питань, пов'язаних з комплексом існуючих теоретичних й практичних проблем з тактики проведення судово-почеркознавчої експертизи та отримання зразків почерку та підписів в умовах протидії осіб, що перевіряються, залишаються ще недостатньо дослідженими.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз теоретичних питань і розробка практичних рекомендацій з розпізнавання, подолання й попередження протидії при проведенні судово-почеркознавчих експертиз. У цьому зв'язку необхідно розглянути форми і прийоми протидії зацікавлених осіб проведенню почеркознавчої експертизи, а також прийоми прогнозування слідчим цієї протидії та її подолання. Це, своєю чергою, повинно забезпечити відповідність головних висновків роботи **критерію новизни**.

Методика дослідження обрана з урахуванням поставлених завдань. *Методологічну основу* роботи становлять загальні закони та категорії теорії пізнання, зокрема положення матеріалістичної діалектики про пізнання соціальних процесів і явищ, пов'язаних із досліджуваними проблемами. У процесі дослідження також застосовувалися: історико-правовий метод – який дозволив критично проаналізувати історичні джерела судової експертизи та теоретичні напрацювання криміналістичних

аспектів протидії при проведенні судово-почеркознавчих експертиз та провести аналіз; системно-структурний і порівняльний – для встановлення сутності протидії при проведенні судово-почеркознавчих експертиз; встановити форми і прийоми протидії зацікавлених осіб проведенню почеркознавчої експертизи, а також розробити рекомендації щодо прийомів прогнозування слідчим цієї протидії та її подолання; соціологічний метод (анкетування) – для опитування слідчих та експертів за спеціально розробленою анкетною; статистичні методи (групування відомостей, аналіз кількісних показників) – для узагальнення даних за результатами аналізу висновків експертів, протоколів відібрання зразків почерку та підписів; експериментальний метод – для проведення експериментів із відтворення чужих підписів різними категоріями осіб.

Виклад основного матеріалу. Зміни, що відбуваються у механізмі злочинності, зумовлюють необхідність вивчення теоретичних питань і розробку практичних рекомендацій з розпізнавання, подолання й попередження протидії при розслідуванні всіх видів злочинів і, особливо, тих, які скоюються організованими злочинними групами.

Період розвитку ринкових відносин в економіці України супроводжується значним зростанням кількості документів, які складаються фізичними та юридичними особами. Одним з найважливіших реквізитів документа є підписи, які належать до числа найбільш розповсюджених об'єктів судово-почеркознавчої експертизи.

Разом з тим аналіз слідчої, судової та експертної практики показує, що у слідчих і суддів виникають значні проблеми при призначенні судово-почеркознавчих експертиз, пов'язані з підготовкою об'єктів, формуванням питань, дослідженням і оцінкою висновку експерта-почеркознавця.

Особливо яскраво зазначені проблеми виявляються при підготовці порівняльних почеркових матеріалів, коли особа, що перевіряється, протидіє проведенню почеркознавчої експертизи. Це призводить до низької результативності судово-почеркознавчих досліджень або відмови від проведення експертиз.

Насамперед, не викликає сумніву, що протидія спрямована на створення перешкод досягненню мети розслідування – встановленню істини з кримінальної справи. На нашу думку, цілеспрямованість, навмисність є обов'язковою ознакою протидії розслідуванню. Протидія може здійснюватися як шляхом проведення активних дій, так і бездіяльності. До суб'єктів протидії необхідно віднести будь-яких осіб, зокрема осіб, які не є суб'єктами кримінального процесу, проте діють (бездіють) цілеспрямовано, тобто з метою протидіяти правоохоронним органам встановленню істини. Ми вважаємо, що протидія розслідуванню може здійснюватися не тільки шляхом здійснення протиправних дій, але й іншими діями, які не порушують норми права. Ми підтримуємо пропозицію про розмежування понять «протидія розкриттю злочинів» і «протидія розслідуванню злочинів». Перша з них охоплює дії, що скоїлись до виявлення злочину і початку кримінального процесу, друга – дії, які скоїлись після початку кримінально-процесуальної діяльності [8, с. 159].

З урахуванням точок зору, що існують в літературі, можна дати наступне визначення: протидія розкриттю і розслідуванню злочинів – це навмисна діяльність або бездіяльність зацікавлених осіб, що здійснюється до виявлення злочину і після початку його розслідування, з вибору відповідної лінії поведінки, вживання заходів, спрямованих на створення перешкод зі збирання, дослідження, оцінки й

використання доказів, з метою перешкоджання встановленню істини у кримінальній справі.

При розслідуванні конкретного злочину розрізняють «внутрішню» і «зовнішню» протидію [10, с. 692-694]. Під «внутрішньою» розуміється протидія, що здійснюється особами, які у будь-якій процесуальній формі беруть участь у розслідуванні: підозрюваними, обвинуваченими, свідками і потерпілими. Для них характерне володіння будь-якою інформацією про подію злочину і прагнення приховати, змінити або знищити цю інформацію (сліди злочину) і (або) її носіїв.

«Зовнішня» протидія – це діяльність а) осіб, не пов'язаних з подією, яка розслідується; б) особи, яка провадить розслідування; в) осіб, пов'язаних зі слідчим (дізнавачем) процесуальними, службовими, владними, адміністративними та іншими відносинами. Суб'єкти «внутрішньої» протидії реалізують свої задуми переважно шляхом приховання злочину, суб'єкти «зовнішньої» протидії – впливом, тиском на суб'єкта доказування, створенням умов для здійснення ним незаконних дій, посадової провини або злочину.

У літературі найбільш повному аналізу піддавався такий вид «внутрішньої» протидії, як приховання злочину [11, с. 227-246]. В.Є. Баранов, Р.С. Белкін, О.Г. Гельманов, Г.Г. Зуйков, В.Н. Карагодін, В.П. Лавров, І.М. Лузгін, Г.М. Мудьюгін та інші всебічно проаналізували зміст цього поняття, класифікували дії з приховання суспільно небезпечних діянь і форми їх здійснення:

- приховання інформації і (або) її носіїв;
- знищення інформації і (або) її носіїв;
- маскування інформації і (або) її носіїв;
- фальсифікація інформації і (або) її носіїв;

– змішані способи.

Наведені форми приховання злочинів реалізуються різними прийомами [10, с.694; 7, с. 43-44]. Типовими прийомами приховання інформації і (або) її носіїв в активній і пасивній формі є:

- приховання предмету посягання, речових доказів, грошей і цінностей, нажитих злочинним шляхом, інших об'єктів – джерел інформації;
- ухилення від явки до органу розслідування;
- замовчання, недонесення, неповідомлення запрошуваних відомостей;
- невиконання дій, які вимагаються;
- відмова від надання свідчень.

Прийоми фальсифікації інформації і (або) її носіїв:

- завідомо неправдиве показання;
- завідомо неправдиве показання, заява, донос;
- створення неправдивих слідів та інших речових доказів;
- повна або часткова підробка документів;
- підміна, дублювання об'єктів;
- часткове знищення об'єкту, його переробка з метою змінити його зовнішній вигляд, фальсифікувати призначення та ін.

Досліджуючи природу цих форм і прийомів «внутрішньої» протидії розслідуванню, зрозуміло, що у більшості своїй вони спрямовані на зниження ефективності проведення таких слідчих дій як обшук, виїмка, допит, огляд місця події. У зв'язку з цим у криміналістичній літературі розробляються тактичні прийоми проведення зазначених процесуальних дій з метою подолання протидії.

Аналіз літературних джерел показав, що у публікаціях недостатньо розглядається протидія таким слідчим діям, як призначення судової експертизи й одержання зразків для експертного дослідження. У зв'язку з цим на практиці виникають проблеми з подолання

протидії зацікавлених осіб при підготовці й проведенні вказаних слідчих дій.

На підставі загальної дефініції, з урахуванням особливостей судової експертизи, можна дати таке формулювання протидії проведенню судової експертизи. Це – навмисна діяльність або бездіяльність зацікавлених осіб, яка здійснюється до виявлення злочину і після початку його розслідування, зі створення перешкод у збиранні і дослідженні об'єктів, які направляються на експертизу, та їх експертного дослідження, з метою перешкоджання встановленню істини у кримінальній справі. Не дивлячись на те, що судова експертиза проводиться тільки з порушеної кримінальної справи, у цьому визначенні згадується фаза, передуюча розслідуванню. На прикладі судово-почеркознавчої експертизи це можна пояснити тим, що особа, обізнана про можливості експертних досліджень і в припущенні про подальше призначення експертизи після виявлення злочину, навмисно змінює в документах свій почерк або підпис.

В аспекті досліджуваної проблеми прийомами протидії осіб, які перевіряються при призначенні судово-почеркознавчої експертизи, є:

- приховання або знищення вільних зразків почерку та підписів у різних рукописних текстах: заяв, особових листків з обліку кадрів, щоденників, підписів у різних квитанціях та бланках банківських рахунків, касових ордерах й бібліотечних документах;

- ухилення від явки до органу розслідування з метою відмови від надання експериментальних зразків почеркового матеріалу;

- повна або часткова підробка документів.

Подолання протидії на етапі підготовки до призначення судово-почеркознавчої експертизи здійснюється слідчим, шляхом

одержання зразків почерку та підписів при провадженні різних слідчих дій.

Процедура вилучення зразків, яка є наступною після їх пошуку і виявлення, здійснюється слідчим у процесі проведення оглядів, обшуків і виїмок, витребування їх від підприємств, організацій, посадовців, громадян. Вилучаються зразки, що існували до проведення слідчої дії, наприклад вільні і умовно-вільні зразки почерку та підписів.

Під прийомами протидії особи, яка перевіряється, при відібранні від неї експериментальних зразків почеркового матеріалу ми розуміємо:

1) відмову особи від дачі зразків почерку і підписів;

2) навмисне спотворення особою свого почерку, підпису з метою створення перешкод вирішенню ідентифікаційних задач;

3) повідомлення неправдивої інформації про незнання особою транскрипції підпису конкретної людини у разі підозри, що досліджуваний підпис виконаний особою від її імені.

Грунтуючись на наведеній вище класифікації форм протидії, можна зробити висновок про те, що, створюючи перешкоди слідчому, поведінка обвинуваченого при призначенні судово-почеркознавчої експертизи і відібранні від нього зразків почерку та підписів, носитиме форму «внутрішньої» протидії, шляхом фальсифікації і приховання інформації.

До прийомів приховання інформації і (або) її носіїв можна віднести такі прийоми, як: а) приховання вільних зразків почерку і підписів; б) ухилення від явки до органу розслідування з метою відмовлення від надання експериментальних зразків почеркового матеріалу; в) відмова від надання експериментальних зразків почерку і підписів особою, від якої вони відбираються; г) надання неправдивої інформації про незнання особою

транскрипції підпису конкретного виконавця.

До прийомів фальсифікації інформації і (або) її носіїв відносяться а) повна або часткова підробка документів; б) спотворення почерку і підписів при їх відібранні.

При виборі тактичних прийомів відібрання експериментальних зразків почерку та підписів для експертного дослідження слідчому необхідно мати у своєму розпорядженні дані про особу, яка перевіряється. У сукупності відомостей про особистість обвинуваченого (підозрюваного) слідчому необхідно вміти виділити головні, основні риси, знання яких дозволить змінити позицію особи, яка перевіряється й чинить протидію при проведенні цієї слідчої дії. Так, знання біографічних даних обвинуваченого допоможе слідчому у встановленні необхідного психологічного контакту.

Вибір слідчим тактичних прийомів відібрання зразків для порівняльного дослідження багато у чому ґрунтується на результатах прогнозування слідчої ситуації, поведінки і дій осіб, які проходять у справі. Розглянемо це питання більш докладно.

Сутність, цілі, проблеми прогнозування у криміналістиці вперше розглянуті Р.С. Белкіним у 60-х роках. У 70-х роках ним же були сформульовані основні положення теорії криміналістичного прогнозування [12, с. 145-162]. Питання концептуального характеру у галузі теорії криміналістичного прогнозування були досліджені й систематизовані у роботах П.Д. Біленчука [13], Л.Г. Горшеніна [14], В.А. Журавля [15, с. 42-55], Г.О. Зоріна [16, с. 93-143], В.О. Коновалової [17], О.Р. Ратінова [18, с. 187] та ін.

Відзначимо, що специфіка прогнозування у діяльності слідчого при підготовці до проведення експертиз, зокрема судово-почеркознавчої експертизи, в юридичній літературі не висвітлювалася.

Прогнозування пов'язане з емпіричним передбаченням слідчим особливостей розслідування конкретного злочину. Об'єктами такого прогнозування є:

- а) розвиток криміналістичних ситуацій;
- б) поведінка учасників розслідування;
- в) характер тактичних рішень, прийомів, що приймаються, та їх результатів;
- г) процеси збирання доказової й орієнтуючої інформації та ін.

Прогнозування у подібних випадках має важливе значення для оптимізації слідчої діяльності. Зокрема, з'являється можливість детальніше й більш перспективно оцінити слідчі ситуації та їх можливий розвиток, висунути найбільш реальні слідчі версії, підвищити ефективність слідчих дій, тактичних прийомів, методів розслідування і використаних техніко-криміналістичних засобів, тобто зрештою прийняти правильне і найефективніше тактичне рішення.

Особливого значення прогнозування набуває у ситуації протидії розслідуванню. У переважній кількості кримінальних справ виникають конфлікти слідчі ситуації. Як правило, ці конфліктні ситуації виникають між слідчим і підозрюваним. У процесі розслідування часто розв'язуються дві протилежні, але взаємопов'язані задачі. Особа, яка скоїла злочин, враховуючи можливість використання слідчим тих чи інших способів і прийомів, прагне ускладнити їх застосування, ухилитися від відповідальності (втаїти інформацію та ін.). У свою чергу слідчий, враховуючи можливі способи скоєння і приховання злочину, прагне встановити приховані факти, нейтралізувати опір зацікавлених осіб, забезпечити покарання винних. У зв'язку з цим до розряду найважливіших професійних якостей слідчого необхідно віднести здатність прогнозувати поведінку осіб – учасників слідчих дій, які чинять слідчому протидію у проведенні слідчих дій, зокрема

відмовляються від надання експериментальних порівняльних зразків.

Основна мета прогнозування слідчого поведінки особи, від якої планується відібрання експериментальних зразків почерку і підписів при підготовці до призначення судово-почеркознавчої експертизи, полягає в емпіричному передбаченні протидії особи при проведенні цієї слідчої дії.

У зазначених конфліктних ситуаціях, як правильно відзначає О.Р. Ратінов, «учасник кожної сторони прагне мислити за іншого. При цьому успіх залежить від повноти і точності обізнаності одного про іншого» [18, с. 188-189]. Така розумова діяльність у психології позначається терміном «рефлексія». У складному процесі рефлексії виділяються: бачення суб'єктом самого себе, бачення суб'єкта іншим індивідом, уявлення першого суб'єкта про уявлення іншого суб'єкта щодо себе, своїх думок і дій [19, с. 168]. Якщо цю здатність має слідчий, він може керувати процесом прийняття рішень стороною, яка протистоїть, лінією поведінки підозрюваного, обвинуваченого [20, с. 188].

Структура психологічного прогнозу поведінки учасника процесу при відібранні від нього експериментальних зразків почерку і підписів складається з сукупності таких взаємопов'язаних елементів:

- 1) суб'єкт прогнозування (слідчий);
- 2) об'єкт прогнозування – особа, яка перевіряється, насамперед, підозрюваний;
- 3) одержана в ході розслідування з процесуальних і непроцесуальних джерел доказова або орієнтуюча інформація про особистісні характеристики особи і про обставини справи, яка розслідується, що є підставою для складання прогнозу про її можливу поведінку при відібранні експериментальних зразків почерку і підписів;

4) результат прогнозування, який виявляється у моделі поведінки особи у процесі відібрання зразків.

На підставі складеного прогнозу поведінки особи слідчим обирається система тактичних прийомів, які усувають протидію, що здійснюється особою (обвинуваченим, підозрюваним).

Наприклад, правильний прогноз можливої поведінки підозрюваного або обвинуваченого при одержанні від нього зразків порівняння, у разі протидії розслідуванню шляхом спотворення почерку або підпису, дозволить слідчому застосувати відповідні тактичні прийоми й досягти одержання зразків, які порівняні з почерковим матеріалом, що досліджується.

Підставами для формування прогнозу слідчого служать дані вивчення особи у процесі розслідування, використання відомостей, узятих з особистого і колективного професійного досвіду, слідча інтуїція і, звичайно, слідча ситуація, що склалася при розслідуванні конкретної кримінальної справи.

Інформацію, необхідну для складання прогнозу поведінки особи до і під час відібрання експериментальних зразків почерку і підписів, слідчий одержує двома способами. Перший – безпосереднє сприйняття особистих характеристик особи, яка перевіряється, під час проведення попередніх слідчих дій. Другий спосіб – опосередкований, при якому вивчення особи здійснюється шляхом збирання й аналізу відомостей, якими є:

- а) результати оперативно-розшукових заходів;
- б) інформація, одержана від свідків, зокрема про факт виконання досліджуваного запису (підпису) особою, яка перевіряється;
- в) дані, взяті з архівних матеріалів, раніше розслідуваних кримінальних справ, в яких фігурувала особа, яка перевіряється;

г) інформація з наданих слідчому документів, які характеризують особистість особи, яка перевіряється, та ін.

На першому етапі розслідування, при призначенні судово-почеркознавчої експертизи, слідчий, як правило, не має необхідного комплексу відомостей про особу, від якої передбачається відібрати зразки почерку і підписів. Тому діагностика особистості особи, яка перевіряється, при очевидній недостатності відомостей про неї викликає певні ускладнення. У зв'язку з цим, слідчому необхідно розвивати професійні якості з тим, щоб вміти помічати і правильно розуміти ознаки, які вказують на певні відчуття, спонукання й наміри людей, які служать свосерідними сигналами, показниками і мають важливе значення для вибору ефективних тактичних прийомів проведення слідчої дії [18, с. 258]. Прогнозування поведінки учасників слідчих дій безпосередньо пов'язане з особистими якостями слідчого, який повинен:

- вміти визначити вірогідну поведінку такої особи і на підставі зібраної інформації про неї передбачити, як впливатимуть його дії на поведінку особи у конкретній слідчій ситуації, що склалася;

- мати запас можливих альтернативних варіантів у типових ситуаціях розслідування з тим, щоб можна було будувати прогноз оптимального варіанту;

- володіти комплексом тактичних прийомів з тим, щоб при реалізації прогнозу застосувати найефективніші з них [15, с. 56].

Таким чином, разом з основними положеннями тактики і технології відібрання зразків для порівняльного дослідження слідчому необхідно прогнозувати можливість протидії особи, яка перевіряється, відібранню експериментальних зразків. Відповідно до слідчої ситуації, яка склалася, обираються й застосовуються такі тактичні прийоми, які спрямовані на усунення протидії особи при

підготовки до призначення судово-почеркознавчої експертизи.

Висновки. За результатами дослідження та викладеного вище, автори стверджують, що:

1. Розвиток судово-почеркознавчої експертизи, як діяльності практичної, вимагає вирішення теоретичних, методичних, організаційно-управлінських, тактичних й процесуальних задач.

2. Проведення судово-почеркознавчої експертизи є слідчою дією, оскільки вона спрямована на формування доказової бази і складається з трьох етапів: а) підготовка і призначення судової експертизи; б) провадження експертного дослідження; в) дослідження, оцінка й перевірка висновку експерта.

3. Етап підготовки почеркознавчої експертизи включає систему процесуальних, організаційних, технічних дій і тактичних прийомів зі збирання почеркового матеріалу, у тому числі – порівняльних зразків. Важливим тактичним положенням підготовки матеріалів є постійна взаємодія слідчого зі спеціалістом-почеркознавцем.

4. Протидія проведенню судово-почеркознавчої експертизи - це здійснювана до виявлення злочину і після початку його розслідування навмисна діяльність або бездіяльність зацікавлених осіб зі створення перешкод у збиранні об'єктів, що направляються на експертизу, з метою перешкоджання встановленню істини у кримінальній справі.

Прийомами протидії особи, яка перевіряється, при: а) призначенні судово-почеркознавчої експертизи, є: 1) приховання вільних зразків почерку та підписів, тобто різних рукописних текстів; 2) ухилення від явки до органу розслідування з метою відмови від надання експериментальних зразків почеркового матеріалу; 3) повна або часткова підробка документів); б) при відібранні від неї експериментальних зразків

почерку та підписів: 1) відмова особи від надання зразків почерку та підписів; 2) навмисне спотворення особою свого почерку, підпису; 3) повідомлення неправдивої інформації про незнання особою транскрипції підпису конкретної людини.

5. Вибір тактичних прийомів відібрання експериментальних зразків для порівняльного дослідження ґрунтується на результатах прогнозування слідчої ситуації, що склалася, поведінки особи, яка перевіряється. Прогноз здійснюється двома способами: безпосереднім сприйняттям особистісних характеристик особи, яка перевіряється, під час проведення попередніх слідчих дій; опосередковано – шляхом збирання й аналізу інформації, яка характеризує його.

Перспективи подальшого використання. На переконання авторів практична реалізація вище викладених положень в ході досудового розслідування має позитивно вплинути на якісний стан діяльності слідчих з виявлення прийомів протидії осіб, які перевіряються, при проведенні судово-почеркознавчої експертизи і відібранні від них експериментальних зразків почерку та підписів та покращить рівень тактико-криміналістичного забезпечення досудового слідства.

Література:

1. Васильев В.Л. Юридическая психология. – Л.: Наука, 1974. – 445 с.
2. Шехавцов Р. Виявлення та подолання протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями // Право України. – 2001. – №6. – С.64-65.
3. Кравчук С. Основні причини поглиблення економічної злочинності в Україні // Право України. – 2002. – №11. – С.54-55.
4. Александренко О.В. Протидія розслідуванню як елемент злочинної діяльності // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: Зб. наук.-практ. матеріалів. – Х.: Право, 2003. – Вип. 3. – С. 163-166.
5. Бабаева Е.У. Противодействие предварительному следствию и пути его преодоления // Российский следователь. – 2001. – №6. – С. 7-9.
6. Берназ В.Д. Тактичне рішення слідчого в умовах протидії розслідуванню: криміналістичні та психологічні проблеми дослідження // Право і безпека. – №1. – Х.: Нац. Ун-т внутр. справ, 2004. – С. 45-47.
7. Волобуев А.Ф. Противодействие расследованию экономических преступлений и его преодоление // Государство и право. – М., 2002. – №4. – С. 42-47.
8. Карагодин В.Н. Преодоление противодействия предварительному расследованию. – Свердловск, 1992. – 177 с.
9. Омельченко Т.В., Степанюк Р.Л. Проблемы подолання протидії розслідуванню з боку захисника на досудових стадіях кримінального судочинства. // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: Зб. наук.-практ. матеріалів. – Х.: Право, 2003. – Вип. 3. – С. 157-162.
10. Аверьянова Т.В., Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская. Криминалистика: Учебник для вузов / Под ред. проф. Р.С. Белкина. – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 990 с.
11. Белкин Р.С. Курс криминалистики в 3 т. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – М.: Юристъ, 1997. – 480 с.
12. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. – М.: НОРМА-ИНФРА-М, 2001. – 240 с.
13. Биленчук П.Д. Криминалистическое прогнозирование поведения обвиняемого на предварительном следствии: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – К., 1982. – 184 с.
14. Горшенин Л.Г. Основы теории криминалистического прогнозирования. – М., 1993. – 364 с.
15. Журавель В.А. Основы теории криминалистического прогнозирования // Криминалистика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений: Учебник для студентов юридических вузов и факультетов / Под ред. проф. В.Ю. Шепитько. – Х.: Одиссей, 2001. – С. 42-55.
16. Зорин Г.А. Криминалистическая методология. – Мн.: Амаффея, 2000. – 608 с.

17. Коновалова В.Е. Психология в расследовании преступлений. – Х.: Вища школа, 1978. – 144 с.

18. Ратинов А.Р. Судебная психология для следователей. – М.: ООО «Юрлитинформ», 2001. – 352 с.

19. Еникеев М.И., Кочетков О.Л. Общая, социальная и юридическая психология: Краткий энциклопедический словарь. – М.: Юрид. лит.-ра., 1997. – 448 с.

20. Ратинов А.Р. Теория рефлексивных игр в приложении к следственной практике / Правовая кибернетика. – М., 1970. – С. 185–197.

References:

1. Vasilev V.L. Yuridicheskaya psihologiya. – L.: Nauka, 1974, – 445s.

2. Shehavitsov R. Viyavleniya ta podolannya protidiyi rozsliduvannyu zlochiniv, vchinenih organIzovanimi zlochinnimi ugrupovannyami // Pravo UkraYini. – 2001. - #6. – S.64 - 65.

3. Kravchuk S. Osnovni prichini pogliblennya ekonomIchnoYi zlochinnosti v UkraYini // Pravo UkraYini. – 2002. – #11. – S.54 – 55.

4. Aleksandrenko O.V. ProtidIya rozsliduvaniyu yak element zlochinnoYi dIyalnosti // Teoriya ta praktika sudovoYi ekspertizi I krimInalIstiki: ZbIrnik naukovo-praktichnih materIaliv. – H.: Pravo, 2003. – Vip. 3. – S.163 - 166.

5. Babaeva E.U. Protivodeystvie predvaritelnomu sledstviyu i puti ego preodoleniya // Rossiyskiy sledovatel. – 2001. – #6. – S.7 - 9.

6. Bernaz V.D. Taktichne rIshennya slIdchogo v umovah protidiyi rozsliduvannyu: krimInalIstichni ta psihologIchni problemi doslIdzhennya // Pravo I bezpeka. – 2004. – #1. – HarkIv: Nats. Un-t vnutr. sprav. – S.45-47.

7. Volobuev A.F. Protivodeystvie rassledovaniyu ekonomicheskikh prestupleniy i ego preodolenie // Gosudarstvo i pravo. – M., 2002. – #4, – S.42 - 47.

8. Karagodin V.N. Preodolenie protivodeystviya predvaritelnomu rassledovaniyu. – Sverdlovsk, 1992. – 177s.

9. Omelchenko T.V., Stepanyuk R.L. Problemi podolannya protidiyi rozsliduvannyu z boku zahisnika na dosudovih stadIyah krimInalnogo sudochinstva. // Teoriya ta praktika sudovoYi ekspertizi I krimInalIstiki: ZbIrnik naukovo-

praktichnih materIaliv. – H.: Pravo, 2003. – Vip. 3. – S.157 – 162.

10. Averyanova T.V., R.S. Belkin, Yu.G. Koruhov, E.R. Rossinskaya. Kriminalistika: Uchebnik dlya vuzov / Pod red. prof. R.S. Belkina. – M.: NORMA-INFRA, - M, 1999. – 990s.

11. Belkin R.S. Kurs kriminalistiki v 3 t. T. 3: Kriminalisticheskie sredstva, priemy i rekomendatsii. – M.: Yurist', 1997. – 480 s.

12. Belkin R.S. Kriminalistika: problemy segodnyashnego dnya. Zlobodnevyie voprosyi rossiyskoy kriminalistiki. – M.: NORMA-INFRA – M, 2001. – 240s.

13. Bilenchuk P.D. Kriminalisticheskoe prognozirovanie povedeniya obvinyaemogo na predvaritelnom sledstvii: Diss. ... kand. yurid. nauk: 12.00.09. – K., 1982. – 184s.

14. Gorshenin L.G. Osnovyi teorii kriminalisticheskogo prognozirovaniya. – M., 1993. – 364s.

15. Zhuravel V.A. OsnovI teorii kriminalisticheskogo prognozirovaniya // Kriminalistika. Kriminalisticheskaya taktika i metodika rassledovaniya prestupleniy: Uchebnik dlya studentov yuridicheskikh vuzov i fakultetov / Pod red. prof. V.Yu. Shepitko. – H.: Odissey, 2001. – S.42-55.

16. Zorin G.A. Kriminalisticheskaya metodologiya. – Mn.: Amalfeya, 2000. – 608s.

17. Konovalova V.E. Psihologiya v rassledovanii prestupleniy. – H.: Vischa shkola, 1978. – 144s.

18. Ratinov A.R. Sudebnaya psihologiya dlya sledovateley. – M.: ООО «YurIitinform», 2001. – 352 s.

19. Enikeev M.I., Kochetkov O.L. Obschaya, sotsialnaya i yuridicheskaya psihologiya: Kratkiy entsiklopedicheskiy slovar. – M.: Yurid. lit.-ra., 1997. – 448 s.

20. Ratinov A.R. Teoriya refleksivnyih igr v prilozhenii k sledstvennoy praktike // Pravovaya kibernetika. – M., 1970. – S. 185 – 197.

Семенухин М.В., Качурин С. Г. Фактор противодействия при отобрании экспериментальных образцов почерка. – Статья.

В научно-практическом аспекте исследован комплекс существующих теоретических и практических проблем по тактике проведения судебно-почерковедческой экспертизы и

отобрания экспериментальных образцов почерка и подписей, в условиях противодействия проверяемых лиц.

Ключевые слова: судебно-почерковедческая экспертиза, образцы почерка и подписей, отобранию образцов, противодействие проведению почерковедческой экспертизы.

Semenikhin M.V., Kachurin S.G. The factor of anti-media at selection of experimental surface types. – Article.

In the scientific and practical aspect, a complex of existing theoretical and practical problems on the tactics of forensic handwriting examination and selection of experimental samples of handwriting and signatures under the conditions of counteraction of the audited persons was investigated.

Successful resolution of the identification issues handed down to the decision of the expert-handwriter due to the quantity and quality of samples of handwriting and signatures, the professional mastery of the investigator who receives them and selects them in conducting the relevant investigative action (chapters 15, 16 of the CCP, Articles 234, 237, 245 CPC), - and the presence (absence) of counteraction to the selection of samples by the persons being inspected. The latter fact has a significant effect on the comparison of comparison samples with the studied handwriting material. Therefore, the relevance of the article is due to the need to consider the circumstances that impede the achievement of the objectives set at the appointment and conduct of forensic examination and reduce the effectiveness of the data obtained by the expert, the need to develop forensic recommendations to overcome and prevent the counteraction of persons who are being tested.

The aim of the study is to analyze theoretical issues and develop practical recommendations for the recognition, overcoming and preventing counteraction in the conduct of forensic-written examinations. In this regard, it was necessary to consider the forms and methods of counteraction of interested persons to conduct a handwritten examination, as well as methods of forecasting by the investigators of this counteraction and overcoming it.

According to the authors, the practical implementation of the above provisions during the pre-trial investigation should positively influence the qualitative state of the activity of investigators in identifying methods of counteraction of persons

being inspected, conducting forensic examination and selection of experimental patterns of handwriting and signatures, and improving the level of tactical and forensic provision of pre-trial investigation.

Based on the above analysis in the work the authors state :

1. Development of forensic writing examination, as activity practical, requires the decision of theoretical, methodical, organizationally-administrative, tactical and judicial tasks.

2. Realization of forensic writing examination is an inquisitional action, as she is sent to forming of evidential base and consists of three stages: 1) preparation and setting of judicial examination; 2) realization of expert research; 3) research, estimation and verification of conclusion of expert.

3. The stage of preparation of forensic writing examination includes the system of judicial, organizational, technical actions and tactical receptions from collection of forensic writing material, including - comparative standards. Important tactical position of preparation of materials is the permanent co-operating of investigator.

4. Opposition to conducting a forensic examination examination is a deliberate activity or inactivity of interested persons to create obstacles in the collection of objects sent for examination, in order to prevent the truth from being established in a criminal case, before the crime is discovered and after the commencement of its investigation.

The methods of counteracting the person being inspected, when: a) the appointment of forensic examination, is: 1) the hiding of free samples of handwriting and signatures, that is, different manuscripts; 2) evasion from appearance to the investigative body in order to refuse the provision of experimental samples of hand-made material; 3) full or partial falsification of documents); b) when selecting from her experimental samples of handwriting and signatures: 1) the refusal of the person to provide samples of handwriting and signatures; 2) deliberate distortion by the person of his handwriting, signature; 3) the communication of false information about the person's lack of knowledge of the sign transcription of a particular person.

5. The selection of tactical methods for the selection of experimental samples for comparative research is based on the results of predicting the

prevailing investigative situation, the behavior of the person being checked. The forecast is carried out in two ways: the direct perception of the personality characteristics of the person being checked during the preliminary investigative actions; indirectly - by collecting and analyzing the information that characterizes it.

Key words: *forensic examination of handwriting, samples of handwriting and signatures, selection of samples, counteraction to conducting handwritten examination.*

Авторська довідка:

Семеніхін Максим Вікторович – директор Луганського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;

Качурін Сергій Гурійович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Східноукраїнського національного університета імені Володимира Даля.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2018 р.

Рецензент: к.ю.н., доц. І.М. Кравченко.

